

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУ ТҰРАҚТЫЛЫғы МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ: СТРАТЕГИЯЛЫҚ СЫН-ҚАТЕРЛЕР

Кенджасарова А.М., э.ғ.м., оқытушы-ассистент

Дүйсембек А. (МЖБҚ 411 тобы)

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: 9-aika@mail.ru

Мақалада цифрлық экономиканың мәні мен маңызы, мемлекеттік басқару саласындағы әлеуметтік-экономикалық процестердің дамуындағы сапалы жаңа деңгейі, тәуекелдер мен проблемалар, сондай-ақ Қазақстандағы цифрлық экономиканың даму перспективалары қарастырылған.

Тірек сөздер: Мемлекеттік басқару, цифрлық экономика, электрондық және цифрлық үкімет, басқару сапасы, тәуекелдер және даму тосқауылдары.

В статье рассмотрены сущность и значение цифровой экономики, качественно новый уровень развития социально-экономических процессов в сфере государственного управления, риски и проблемы, а также перспективы развития цифровой экономики в Казахстане.

Ключевые слова: Государственное управление, Цифровая экономика, электронное и цифровое правительство, качество управления, риски и барьеры развития.

The article examines the essence and significance of the digital economy, a qualitatively new level of development of socio-economic processes in the field of public administration, risks and problems, as well as prospects for the development of the digital economy in Kazakhstan.

Keywords: Public administration, Digital economy, electronic and digital government, quality of management, risks and barriers to development.

Соңғы екі онжылдықта басқарудың тиімділігі мен сапасын арттыру проблемалары зерттеулердің маңызды бағыты болып табылады, олардың нәтижелері мемлекеттік басқару институттарын реформалау принциптерін анықтайды. Түйінді мәселелердің бірі — мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызметтер көрсету жүйесіне цифрлық технологиялар мен платформалық шешімдерді енгізу. Алайда, осы бағдарламаны сәтті іске асыру Цифрлық экономика жағдайында мемлекеттің рөлін, міндеттері мен функцияларын түбегейлі түсінуге негізделген қоғам таңдаған әлеуметтік-экономикалық даму моделінің стратегиялық мақсаттарын анықтауда консенсусқа қол жеткізілген жағдайда ғана мүмкін болады. Осыған байланысты мемлекеттік басқару институттарын реформалау және цифрлық трансформациялау тұжырымдамасы жаңа базалық ережелерді ұғынуды және әзірлеуді талап етеді. Жүргізілген зерттеу бірыңғай цифрлық ақпараттық платформаларды ұйымдастыру, толассыз цифрлық технологияларды пайдалану деңгейлес Интеграция және мемлекеттік басқару органдарының тиімді өзара іс-қимылы негізінде мемлекеттік басқарудың жаңа сапасына қол жеткізу үшін жағдай қалыптастырады деген тұжырымды негіздеуге мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда, цифрлық технологиялардың дамуы "сервистік басқару" моделінен экономиканы дамытудың жаһандық сын-қатерлері мен тәуекелдеріне неғұрлым сәйкес келетін "біріккен үкімет" моделіне көшу үшін базалық алғышарттар жасайды.

Қазіргі кезеңде әлемдік экономика цифрлық дамудың жаңа кезеңіне аяқ басты, ол мемлекеттік басқару институттары мен тетіктерінің белсенді трансформациясымен де сипатталады. Бүгінде Қазақстан цифрлық экономиканы дамыту көшбасшыларының тобына кірмейді-оның үлесі елдің ЖІӨ-нің шамамен 3,9% - ын құрайды, бұл көшбасшы елдерге қарағанда 2-3 есе төмен. Алайда қазірдің өзінде бірқатар оң үрдістер байқалады, мәселен,

цифрлық экономиканың көлемі соңғы жылдары орнықты өсуде. Түйінді мәселелердің бірі — мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызметтер көрсету саласында цифрлық технологиялар мен платформалық шешімдерді енгізу. Жаңа электрондық платформалар мен цифрлық технологияларды пайдалану мемлекеттік басқару функцияларын трансформациялау, мемлекеттік басқару органдары мен қоғам арасындағы неғұрлым тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін институционалдық нысандарды дамыту үшін алғышарттар жасайтыны сөзсіз. Алайда, осы бағдарламаны табысты іске асыру мемлекеттің, жеке бизнес пен қоғамның рөлін, міндеттері мен функцияларын іргелі түсінуге негізделген қоғам таңдаған әлеуметтік-экономикалық даму моделінің стратегиялық мақсаттарын анықтауда консенсусқа қол жеткізілген жағдайда ғана мүмкін болады. Осыған байланысты мемлекеттік басқару институттарын цифрлық трансформациялау тұжырымдамасы пайымдауды және жаңа базалық ережелерді әзірлеуді талап етеді.

Қазіргі заманғы басқару теориялары контекстіндегі мемлекеттік басқаруды цифрлық трансформациялау

Қазіргі уақытта мемлекеттік басқару институттарын цифрлық трансформациялаудың ғылыми негіздемесі мен тәсілдерін әзірлеу мемлекеттің мәні туралы іргелі түсініктің өзгеруіне негізделеді. Соңғы екі онжылдықта Мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру проблемалары зерттеудің маңызды бағыты болып табылады, оның нәтижелері басқарудың жаңа модельдерін қалыптастыру принциптерін анықтайды. Біріншіден, бұл жаңа мемлекеттік басқарудың парадигмасы (ағылшын тілінен. new public management, бұдан әрі NPM), ол мемлекетті сервистік функциялар жүйесі ретінде қарастырады, тиісінше, мемлекеттік қызметшілердің қызметі қызмет көрсетуге дейін азаяды. Кейінірек - "лайықты басқару" (ағылшын тілінен. good governance, бұдан әрі GG), функцияларды орындау ретінде басқаруды түсінуден мемлекет пен азаматтардың өзара қатынастар желісі ретінде басқаруға көшуді ұсынатын: азаматтар басқарушылық шешімдер қабылдауға қатысады, оларды ұйымдастыру мен біріктіру басқару жүйесінде ұсынылған [3, 171-бет].

"Жаңа мемлекеттік басқару (Менеджмент)" және "лайықты басқару" идеялары Қазақстанда жақсы танымал, олар мемлекеттік басқару саласындағы бірқатар реформаларды әзірлеу кезінде қолданылды. Біздің міндет теориялық әдебиеттерді толық шолуды қамтымайды, біз оның зерттелген мәселелер бойынша жеткілікті және әр түрлі екенін атап өтеміз. Осы зерттеу шеңберінде мемлекеттік басқаруды цифрландырудың стратегиясы мен тәсілдеріне елеулі әсер ететін негізгі ережелерді қараумен шектелеміз.

Жаңа мемлекеттік басқару қағидаттарына сәйкес мемлекеттік сектор ішінде нарықтық қағидаттарды дамыту ынталандырылады, жеке бизнестен басқару технологиялары енгізіледі. Жекешелендіру және бірқатар мемлекеттік өкілеттіктерді нарықтық құрылымдарға беру нәтижесінде мемлекеттік басқару ауқымы қысқарады, мемлекеттік қызметтердің ақылы принципі енгізіледі, ең бастысы — мемлекеттің міндеттемелерін қайта қарау және олардың кейбіреуінен, ең алдымен, әлеуметтік қамтамасыз етумен байланысты бас тарту.

Адал мемлекеттік басқару-бұл қоғамның басқаруға қатысу аясын барынша кеңейте отырып, экономикалық, саяси және әкімшілік билікті жүзеге асыру. GG тұжырымдамасы басқарушылық контекстен тыс, мұнда қоғамға тек мемлекеттік қызметтер мен қоғамдық тауарларды тұтынушы рөлі беріледі. Адал басқару жаңа мемлекеттік менеджменттің кемшіліктерін жоюға бағытталған, мысалы, әлеуметтік мәселелерді шешудің қайталануы, әр елдің институционалды контекстін ескерудің орнына ұсынылатын реформалау әдістерінің әмбебаптығы [11]. Бұл тұжырымдама демократиялық әріптестік қатынастарға шоғырланады және мемлекет, бизнес және азаматтық қоғам әріптестігінің әртүрлі институционалдық нысандарын дамытуды бағамдайды. Жаңа цифрлық платформалық шешімдерді қолдану серіктестіктің ашықтығы мен тиімділігіне қол жеткізуге жағдай жасайтыны анық.

Тұтастай алғанда, екі тұжырымдама идеяларының, қағидаттары мен тәсілдерінің синтезі негізінде мемлекеттік басқару моделін реформалау әріптестік институттарының тиімділігін және көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің сапасын арттыру үшін ақпараттық-

коммуникациялық технологияларды белсенді пайдалануға алғышарттар мен сұранысты қалыптастыратынын атап өткен жөн. Алайда, болып жатқан өзгерістердің және мемлекеттік басқару институттарын тиісті цифрлық трансформациялаудың басты мақсаты қандай екенін айқындап алу керек? Осы саладағы жетекші сарапшылардың бірі, РҒА корреспондент-мүшесі В. В. Иванов, "цифрлық экономика туралы айтқанда, біз іс жүзінде жаңа экономика құру туралы емес, ол цифрлық, бірақ экономиканы жаңа технологиялық базаға ауыстыру туралы нақты түсінуіміз керек, бұл өз кезегінде жаңа мүмкіндіктер ашады". Шын мәнінде, әңгіме құралдарды, оның ішінде мемлекеттік басқару жүйесіндегі "сөзсіз қолдауға лайық мемлекеттік басқару мен экономиканы ұйымдастырудың жаңа технологияларына көшу" туралы болып отыр [10, 3-4 б.].

Сонымен мемлекеттік басқару институттарын трансформациялау тек жаңа ақпараттық платформалар мен электрондық жүйелерді құру негізінде басқару институттары мен функцияларын реформалау ретінде қарастырылмауы керек. Мемлекеттік басқару саласына цифрлық технологияларды енгізу миссиясы елдің серпінді экономикалық өсуін қамтамасыз ету үшін оның сапасын едәуір арттыру болып табылады. Бұл ретте басқару сапасы деп мемлекеттік қызметшілер қызметінің мемлекеттік басқарудың түйінді құндылықтарына сәйкестігін қамтамасыз ететін тиімділік пен демократиялылықты ұштастыру негізінде қоғамдық ресурстардың ең аз шығынымен белгіленген мерзімде мақсаттарға қол жеткізу түсініледі. Осыған байланысты осы зерттеудің мақсаты мемлекеттік басқарудың тиімділігі мен сапасын арттырудың стратегиялық міндетін іске асыру үшін цифрлық трансформацияның басымдықтарын, қағидаттары мен түйінді тәуекелдерін айқындау болып табылады.

Электрондық үкіметтен цифрлық Үкіметке

Электрондық үкіметті құру барысында жүргізілген цифрлық түрлендірулер көрсетілетін қызметтерге жүгінуден бастап орындауға дейінгі барлық сатыларда мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді цифрлық форматқа көшіру үшін негіз болады. Ұлыбритания үкіметі шығарған "цифрлық Үкіметтің тиімділігі туралы есеп" (Digital Efficiency Report) сандық транзакциялар телефон транзакцияларына қарағанда 20 есе арзан, пошта транзакцияларына қарағанда 30 есе арзан және бетпе-бет қарағанда 50 есе арзан екенін көрсетеді. Мұндай үнемдеу Ұлыбританиядағы мемлекеттік қызметтердің тиімділігін арттыру және құнын төмендету мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Бұл халыққа осы қызметтердің қол жетімділігін азайту немесе шектеу арқылы бюджет шығындарын азайту міндеттерін орындау қажеттілігінен арылуы мүмкін [7, С. 9].

Цифрлық үкіметті дамытудың негізгі қағидаттарының бірі деректерді, ақпаратты және көрсетілетін қызметтерді бір цифрлық порталда біріктіруге бағытталған саясат болып табылады. Цифрлық үкіметті құру жөніндегі стратегиялардың көпшілігі басқа мемлекеттік сайттарға қайта бағыттаусыз транзакциялар жасауға мүмкіндік беретін мемлекеттік қызметтердің бірыңғай порталын құруды көздейді. Бұл ретте цифрлық деректердің бірыңғай порталдары негізінде цифрлық форматта мемлекеттік органдардың тиімді өзара іс-қимыл моделін іске асыру елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторларының бірі ретінде қаралады.

Мысалы, портал ecitizen.gov.sg Сингапурда интерактивті транзакциялық қызметтерді іздеу мүмкіндіктері, соның ішінде қызметтердің кең спектрін төлеу және паспорттар мен жеке куәліктерге өтініш беру сияқты маңызды сәйкестендіру функциялары бар интеграцияланған портал болып табылады.

Тұтастай алғанда, "цифрлық үкіметті" қалыптастыру атқарушы биліктің әртүрлі деңгейлеріндегі мемлекеттік органдардың деңгейлес интеграциясы мен өзара іс-қимылын талап етеді. Цифрлық үкіметті қалыптастыру әдістемесі, шын мәнінде, ұлттық экономикалық мәселелерді, оның ішінде Ресей экономикасы үшін өте маңызды болып көрінетін бірыңғай цифрлық ақпараттық платформалар негізінде Стратегиялық жоспарлау мәселелерін шешуге алғышарттар жасайды. Осылайша, цифрлық экономиканың дамуы жағдайында кешенді

макроэкономикалық міндеттерді шешуге қабілетті "мемлекеттік басқарудың" сервистік "моделін" Біріккен үкімет моделіне " [2] трансформациялаудың шарттары мен мүмкіндігін қалыптастыру туралы айтуға болады.

Өзіміздің мемлекетімізде, "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты – орнықты экономикалық өсуге қол жеткізу, экономика мен ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін цифрлық экожүйені прогрессивті дамыту.

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын іске асыру төрт негізгі бағытта жүргізілетін болады:

1. Цифрлық Жібек жолын іске асыру. Бұл сенімді, қол жетімді, жоғары жылдамдықты және қорғалған сандық инфрақұрылымды дамыту;

2. Креативті қоғамның дамуы. Бұл цифрлық экономика үшін құзыреттер мен дағдыларды дамыту, халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру бойынша жұмыстар жүргізу, салалар үшін АКТ мамандарын даярлау;

3. Экономика салаларындағы цифрлық өзгерістер. Бұл экономиканың түрлі салаларының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін цифрлық технологияларды кеңінен енгізу;

4. Проактивті мемлекетке көшу. Бұл-электрондық және мобильдік үкімет жүйесін жетілдіру, мемлекеттік қызмет көрсету саласын оңтайландыру.

Қазақстан үшін күтілетін цифрлық дивидендтер мемлекеттің стратегиялық міндеттеріне сәйкес айқындалған және белгіленген. Бірінші кезекте, сөз мемлекет үшін мемлекеттік басқарудың тиімділігі мен ашықтығын арттыру, халықты жұмыспен қамту, білім беру мен денсаулық сақтау сапасын арттыру, инвестициялық ахуалды жақсарту, еңбек өнімділігін арттыру және ЖІӨ құрылымында шағын және орта бизнес үлесін арттыру сияқты маңызды және өзекті мәселелер туралы болып отыр.

Цифрлық Қазақстан" МК іске асыру нәтижесінде Интернет желісін пайдаланушылардың үлесі 2021 жылы – 81%; халықтың цифрлық сауаттылық деңгейі 2021 жылы – 81,5%; акт – да еңбек өнімділігінің өсуі 2021 жылы – 5,9%; "тау – кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазу" секциясы бойынша еңбек өнімділігінің өсуі 2021 жылы – 6,3%; "Көлік және қоймалау" секциясы бойынша еңбек өнімділігінің өсуі 2021 жылы-4,8%; АКТ саласында жұмыспен қамтылған халықтың саны 2021 жылы-110 адам; мемлекеттік қызметтердің жалпы көлемінен электрондық түрде алынған мемлекеттік қызметтердің үлесі-80%.

Қорытынды

Қазіргі заманғы мемлекеттік басқару институттары өзгеріп жатқан әлемнен кейін өзгеруде. 2017 жылы жаһандық ауқымдағы цифрлық революция маңызды кезеңді еңсерді-жердің әрбір екінші тұрғыны Интернетке қосылды. Бүкіл әлемдегі үкіметтер екі есе қысым сезінеді. Бір жағынан, азаматтардың көрсетілетін қызметтердің сапасына қойылатын талаптары үнемі өсіп келеді және олар мемлекеттік органдармен, сондай-ақ банктер мен интернет-дүкендермен өзара іс-қимыл жасағысы келеді. Екінші жағынан, үкіметтер әкімшілік шығындарды азайтып, іске асырылатын бағдарламалардың тиімділігін арттыруы керек [7, с. 5].

Бүгінде цифрландыру - осындай міндеттерді шешудің тетігі. Мемлекеттік басқарудың осы заманғы цифрлық жүйесін құру туындайтын проблемаларды онлайн режимінде қадағалауға және оларды шешуге қатысуға мүмкіндік береді. Ресей экономикасында мемлекеттік басқару саласындағы цифрлық тәсілдер мен технологиялар белсенді даму және қолданудың алғашқы практикалық тәжірибесін түсіну кезеңінде. Жүргізілген зерттеу бірыңғай цифрлық ақпараттық платформаларды ұйымдастыру, толассыз цифрлық технологияларды пайдалану деңгейлес Интеграция және мемлекеттік басқару органдарының тиімді өзара іс-қимылы негізінде мемлекеттік басқарудың жаңа сапасына қол жеткізу үшін жағдай қалыптастырады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда, цифрлық технологиялардың дамуы "сервистік басқару" моделінен Ресей экономикасының

жаһандық сын-тегеуріндері мен даму тәуекелдеріне неғұрлым сәйкес келетін "біріккен үкімет" моделіне көшу үшін базалық алғышарттар жасайды. Осыған байланысты мемлекеттік басқару институттарын цифрлық трансформациялаудың стратегиялық мақсаты басқару институттарының қызметін жетілдіру технологияларын фрагменттік енгізу ғана емес (бұл сөзсіз маңызды), ал біздің еліміз экономикасының тұрақты өсуі мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін Ұлттық жобаларды (бағдарламаларды) тиімді іске асыру үшін мемлекеттік басқару сапасын арттыру болуға тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. А.А.Алимбаев, Б.С.Битенова Цифровая экономика: особенности формирования и тенденции развития // Экономика: стратегия и практика — 2019 — № 1 (14) — С. 57-69.
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P17000000827>
3. Riordan Sh. (2017) Stop Inventing "New Diplomacies". [Blog] The CPD Blog. available from <<https://uscpublicdiplomacy.org/blog/stop-inventing-new-diplomacies>> [20 July 2017]
4. Крикунов, А. (2015) Цифровая дипломатия и ее значение в международной практике. available from <<http://www.catu.su/analytics/1089-cifrovaja-diplomatija-i-ee-znachenie-v-mezhdunarodnoj-praktike>> [12 July 2017]
5. Digital Diplomacy Live (2017) Ranking and Rating. [online] available from <<http://digital.diplomacy.live/>> [6 February 2018]
6. Сурма И. (2015) Цифровая дипломатия в дискурсе глобальной политики. Вестник МГИМО, 3(39). [online] available from <http://www.perspektivy.info/misl/koncept/cifrovaja_diplomatija_v_diskurse_globalnoj_politiki_2015-02-18.htm> [26 July 2017]
7. Официальный сайт МИД РК (2017) МИД презентовал мобильное приложение для граждан [online]по ссылке <[http://mfa.gov.kz/ru/content-view/mid-prezentoval-mobilnoe - prilozenie-dla-grazdan](http://mfa.gov.kz/ru/content-view/mid-prezentoval-mobilnoe-prilozenie-dla-grazdan)>